

Boeken

Toef Jaeger

Herten, M. van (et al.) (red.) (2022)

Cultuur en plein public: emancipatie en cultuurparticipatie in de lage landen.

Amsterdam: Amsterdam University Press, 247 p.

Prijs: € 29,99

Meedoen aan cultuur is meedoen aan de maatschappij, en om betrokkenheid bij de maatschappij te vergroten moeten mensen gestimuleerd worden om mee te doen aan cultuur. Ziehier de gedachtegang achter de politiek rondom cultuurparticipatie en cultuuremancipatie. Deze motivatie blijft grotendeels impliciet bij het politieke initiatief dat het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in 2020 opzette, het Programma Cultuurparticipatie. Die politiek vormt het vertrekpunt van de bundel *Cultuur en plein public*, waarin verschillende aspecten van cultuurpolitiek worden beschreven.

Daarbij staan drie vormen van emancipatie centraal: allereerst die van economisch achtergestelden: arbeiders, of 'paupers' zoals ze in de 19de eeuw worden genoemd. Daarnaast speelt de emancipatie van vrouwen in het boek een grote rol, en tot slot is er ook aandacht voor 'eertijds gekoloniseerde bevolkingsgroepen'. Dat suggereert een veelomvattende historische opzet, maar zo pakt het niet uit. De individuele bijdragen benaderen het onderwerp vanuit uiteenlopende invalshoeken, die op het eerste gezicht een nogal willekeurige indruk maken.

In het eerste stuk, 'Het woord is aan de dader', beschrijft Jeroen Salman (Universiteit Utrecht) het publiek van *true crime* door de jaren heen. Er loopt een rechte lijn van de populariteit van *Op-sporing verzocht* naar een boek als *Het leven van den aarts-rover*

en moordenaar François La Rose uit de eerste helft van de 18de eeuw, waarin het leven van een misdadiger op gedetailleerde en smakelijke wijze uit de doeken werd gedaan. Dit soort teksten had een grote invloed op beeldvorming rond misdaad, die vervolgens verder verspreid werd via pamfletten, liedjes en prenten.

Een totaal andere invalshoek volgt in het tweede stuk uit de bundel, waarin Suzan van Dijk (Huygens Instituut) schrijft over de rol van bemiddelaars van het werk van Belle van Zuylen. Deze Nederlandse auteur schreef in het Frans en woonde in Zwitserland, maar heeft toch een belangrijke positie in de Nederlandse literatuur. Van Dijk schrijft over uitgeverij, vertalers en andere partijen die bijgedragen hebben aan de reputatie van Van Zuylen.

Beide interessante artikelen, al is de vraag onvermijdelijk wat deze twee verhalen nu werkelijk met cultuurparticipatie te maken hebben. In elk geval maar heel weinig met het Programma Cultuurparticipatie waarmee de inleiding begint. De aanleiding voor dit boek blijkt echter het vertrek van Lizet Duyvendak als universitair hoofddocent Letterkunde aan de Open Universiteit, zo staat aan het slot van de inleiding. Een liber amicorum dat niet zo mag heten? In elk geval verklaart het de breedte van de onderwerpen, en ook de sterke nadruk op literatuursociologie. Maar het is wel wat merkwaardig: een inleiding waarin gewezen wordt op het feit dat er meer in had kunnen staan over een onderwerp als postkoloniale literatuur; alsof het afscheid van Duyvendak in de weg stond van de bundel die men had willen maken.

Duyvendak deed veel onderzoek naar moderne Nederlandse literatuur, met speciale aandacht voor de rol van vrouwen en voor literatuur in de openbare ruimte. Die belangstelling wordt onder andere weerspiegeld in artikelen over

de Feministische Uitgeverij Sara, over Anna Blaman, de *Vrouwen-spiegel* van Annie Romein-Verschoor en diverse lesbische tijdschriften uit de jaren tachtig.

Sandra van Voorst en Mathijs Sanders (Rijksuniversiteit Groningen) bouwen voort op onderzoek van Duyvendak in een artikel over Drentse leesclubs. Ze doen empirisch onderzoek dat de indruk bevestigt dat leesclubs van groot belang zijn voor de verspreiding van literatuur over een breed lezerspubliek. Literaire uitgeverijen zouden niets liever willen dan doordringen tot de leesclubs, maar leesclubs trekken zich niets van die uitgeverijen aan. De ongrijpbare eigenzinnigheid van die leesclubs blijkt uit hun meest geliefde auteurs uit 2016, de periode dat de enquête werd gehouden: Adriaan van Dis, Maarten 't Hart, Javier Marias, Haruki Murakami, Griet Op de Beeck: een veelzijdige lijst van goed verkochte, maar zeker niet de best verkochte schrijvers. De leesclubleus 'leuk en leerzaam' mag wat tuttig klinken: deze verenigingen dragen significant bij aan cultuurparticipatie.

Al net zo concreet is een artikel over Grote Letter Boeken van Janneke van der Veer, onderzoeker en publicist. Ze beschrijft heel praktisch en met sympathie de uitgeverijen die ervoor zorgen dat ook een publiek van slechtzienden in staat is om literatuur te lezen. De spagaat van een commerciële instelling met een ideëel doel is weliswaar wankel, maar functioneert nog wel, al kijkt Van der Veer met enige onrust naar de toekomst.

Zo gaan enkele artikelen dus over het concrete succes van initiatieven op het gebied van cultuurparticipatie; in het laatste hoofdstuk wordt nog eens de vraag gesteld wat het doel ervan zou kunnen zijn. Barend van Heusden (Rijksuniversiteit Groningen) kijkt daarbij vooral naar het onderwijs. Hij concludeert dat de betekenis van cultuur aan verandering onder-

hevig is. Waar cultuur lange tijd werd gezien als de uiting van een groepsidentiteit, komt nu steeds meer het idee van cultuur als individueel middel tot representatie naar voren. Dat maakt cultuur veranderlijker, vloeibaarder. Zo wordt cultuur minder absoluut en juist dat biedt mogelijkheden om cultuur te laten bijdragen aan meer begrip. Zo eindigt dit boek in feite met de verantwoording voor het Programma Cultuurparticipatie waarmee de inleiding begon. Niet elk artikel in *Cultuur en plein public* valt binnen de cirkel die zo ontstaat, maar het belang van cultuur voor een functionerende maatschappij blijkt er wel onmiskenbaar uit.

Toef Jaeger

is redacteur bij NRC en schreef onder meer het boek *De jongens van Barbarber* (2021)

Merlijn Twaalfhoven

Dietachmair, Ph., P. Gielen en G. Nicolau (red.) (2023)
Sensing earth: cultural quests across a heated globe.

Amsterdam: Valiz, 293 p.

Prijs: € 22,50

Duurzaamheid in de culturele sector. Is dat relevant? Het aandeel in CO₂-uitstoot en grondstoffengebruik is vergeleken met landbouw, industrie en verkeer natuurlijk relatief klein (Schrijen 2021). En kunst- en cultuurmakers hebben al zoveel uitdagingen op hun bordje liggen: overleven, ondernemen, educatie, diversiteit, governance, fair practice... Dure alternatieven voor energiegebruik, materialen en catering liggen daarom snel buiten bereik van budget, uren en aandacht.

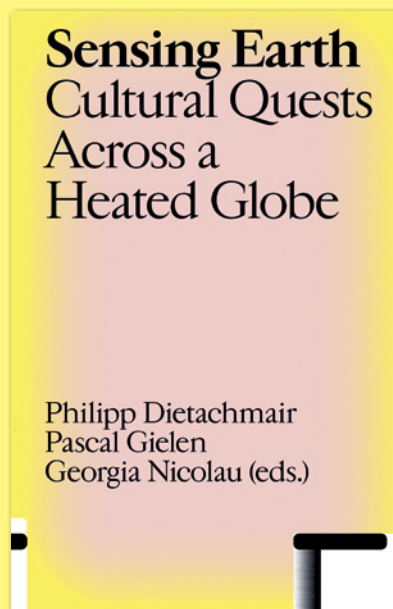
De hele samenleving, inclusief de culturele sector, zal het roer om moeten gooien willen we de grote klimaatproblemen enigszins beheersbaar houden. Daarbij →

is de culturele wereld niet alleen bijzonder zichtbaar en bereikt zij miljoenen mensen, de makers zijn ook de verhalenvertellers van deze tijd. En het gezamenlijke verhaal, de vraag naar wie we zijn als mens, gemeenschap, samenleving en wat ertoe doet in het bestaan, snakt naar een update.

In deze verzameling essays, samengesteld door Philipp Dietachmair, Pascal Gielen en Georgia Nicolau¹, komen kunstenaars en denkers aan het woord die voelbaar maken hoezeer de overgang naar een duurzame wereld een cultuuromslag is, en hoe wezenlijk het is dat alle cultuurmakers inzien hoe groot hun rol hierbij kan zijn.

Juist de verscheidenheid aan culturele uitingen en activiteiten zorgt ervoor dat we als makers alle aspecten van de cultuur beroeren en precies dat wordt duidelijk uit deze teksten: we zullen als samenleving niet alleen onze economie anders moeten inrichten, ook onze waarden, de wijze van belonen, ons denken en voelen zijn op dit moment doordrongen van een bijna religieus wereldbeeld waarin we als het ware langs elkaar heen bewegen, vanuit versnipperde belangen tegen elkaar worden uitgespeeld en in de greep zijn van een prestatie-model dat ons uitput, opjaagt en uitknijpt.

Wat zijn bronnen van waarde die we kunnen koesteren, beschermen en laten stromen? In de essays worden ze voelbaar. Het begint bij aandacht. Het vermogen om je open te stellen voor de wereld om je heen, en de schoonheid te zien van alledaagse dingen. Dit vermogen ondermijnt de dominante ideologie van reclame, spullen en merken die ons een vals gevoel van waarde biedt en meesleept in een spiraal van consumptie. Het is ook ons vermogen tot vertragen en tot verbinden met de plek waar we zijn. De in Parijs gevestigde curator Grégory Castéra beschrijft in

'Of attentional environments' hoe kunst de plek is waar ook het niet-menselijke een stem kan krijgen en een verhaal vertelt. Zo kunnen we de kunst ontwikkelen om relaties aan te gaan met de bodem, het landschap, ons voedsel, de materialen, bronnen en bouwstenen van het leven. Dat is waartoe scheppend en uitvoerend kunstenaars met hun kunstwerken, concerten en performances kunnen aanzetten. Daarin staan nabijheid, luistervermogen en maakkracht centraal. In 'Watching grass grow, forms of care & cultivation' beschrijft Fernand García-Dory van het collectief INLAND bijvoorbeeld hoe kunstenaars zich ontfemen over een stuk verwaarloosd Spaans binnenland. Door niet alleen de bodem, maar ook de verhalen, kennis en geschiedenis tot leven te brengen, herstellen zij de verbinding tussen mens, natuur en landschap en maken ze voelbaar hoezeer we door de tijd verbonden zijn met voorgaande generaties en ook zelf weer een rol zullen vervullen als voorouders.

Sensing earth heeft vier delen waarin vier dimensies aan bod komen die elk laten zien hoe cultuur de kwartiermaker kan

zijn voor een wereld waarin economische groei niet langer leidend is, en het sensitieve en het lokale ons handelingsperspectief kan geven binnen een complexe wereld. In het eerste deel, *Reset the senses* lezen we hoe het activeren van onze zintuigen bij een ontmoeting, voorstelling of performance de sleutel is bij het aangaan van betekenisvolle relaties met onze omgeving, de natuur, onze gemeenschap en het niet-menselijk leven dat ons omringt. Zo kan de zorgzaamheid en waardering voor onze omgeving groeien.

In het deel *Slow down* komt onder meer het internationale reizen aan bod: hoe kunnen we de vluchtigheid van het touren vervangen door een trage beweging waarbij we minder plekken aandoen en écht kunnen landen. Hoe kunnen kunstenaars en kunstinstellingen het verhaal van de plek waar zij opereren verdiepen en hoorbaar maken? Als je daarnaar op zoek gaat, beperk je niet alleen het materialen- en energieverbruik van een kunstproductie, maar ontstaan er vormen van vertraging en verbinding waar ook het publiek bij betrokken wordt.

In deel drie, *Dance away the crisis* en deel vier, *Feel again*, is plek voor bijdragen die minder academisch zijn en waarin de auteurs de vrijheid nemen om te spelen en te zoeken. Zo wordt dit boek een uitnodiging voor kunstenaars om de vraag 'wat heeft waarde?' niet langer te laten beantwoorden door beursanalisten en reclamemakers, maar centraal te zetten in hun werk. Door het verlangen naar genoeg voelbaar te maken, kunnen we laten zien dat het vertragen van de groeiverslaafde economie geen bedreiging is voor het verdienmodel van de samenleving, maar een manier om ons te bevrijden van een uitputtende malle-molen, en plek te maken voor een duurzame, nee, een bloeiende wereld.

Merlijn Twaalfhoven

is componist, spreker en auteur van het boek *Het is aan ons*. Met TheTurn Club verbindt hij kunstenaars aan urgente maatschappelijke vraagstukken

Literatuur

Schrijen, B. (2021) 'Hoe cultuur de wereld kan redden'. In: *Boekman*, jrg. 33, nr. 127, 4-9.

Noot

- 1 Philipp Dietachmair is hoofd programma's bij de European Cultural Foundation, Pascal Gielen is hoogleraar cultuursociologie aan de Universiteit Antwerpen en Georgia Nicolau is onderzoeker en mede-oprichter/directeur van het Instituto Procomum in Santos (Brazilië).

Koos Zwaan**Everts, R. (2023)*****Making a living in live music: early-career musicians in the changing music industries.***

Erasmus Universiteit Rotterdam, downloaden via: pure.eur.nl/en/publications/making-a-living-in-live-music-early-career-musicians-in-the-changing-music-industries

In het leven is verandering de enige constante factor, zo leren zowel boeddhistische als oude Griekse wijsheden ons. Deze waarheid geldt ook voor de context waarin popmuzikanten opereren: de muziekindustrie, of beter gezegd, de muziekindustrieën (meervoud). Die bestaan grofweg uit drie verschillende, elkaar overlappende en met elkaar verbonden sectoren: live muziek, opgenomen muziek en rechten in de muziekindustrieën. In zijn proefschrift beschrijft Rick Everts de verschuivingen binnen deze industrieën.¹

Technologische innovaties hebben geleid tot een verschuiving van lp's naar cd's naar downloads, naar streaming. Was vroeger een tournee dé manier om een album onder de aandacht te brengen en zo verkoop en inkomsten te genereren, tegenwoordig is het andersom. Nu dient een album ter promotie van een tournee en is livemuziek voor de meeste

muzikanten het belangrijkste verdienmodel geworden. Daarom richt Everts zich in zijn onderzoek terecht op 'live music'. Het beroep van muzikant heeft altijd een zekere aantrekkingskracht gehad, zoals Howard Becker al beschreef in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Becker was een van de eerste sociologen die het beroep van popmuzikant onderzocht, destijds bekend als 'dance musician' (Becker 1953). Everts laat in zijn proefschrift zien dat zo'n zeventig jaar later deze aantrekkingskracht nog steeds bestaat. Daarbij is het voor slechts enkelen weggelegd om daadwerkelijk de top van de berg te bereiken. De meesten, zoals hij dat treffend beschrijft, komen niet verder dan de boomgrens. Het beroep van muzikant wordt al lange tijd gekenmerkt als kwetsbare arbeid (in het Engels 'precarious labour'), en ook daar zijn historische parallellen te vinden met eerdere studies. Deze kwetsbaarheid kwam eens te meer naar voren tijdens de coronapandemie.

Everts' onderzoek richt zich op drie subthema's: de carrières van beginnende popmuzikanten, de rol van popmuziekonderwijs

en de carrières van muzikanten in de livemuzieksector. Wat betreft het eerste thema toont hij aan dat, ondanks de opkomst van alternatieve carrièrestrategieën, zoals het gebruik van sociale media, muzikanten nog steeds geloven in het belang van het opbouwen van een reputatie binnen de gevestigde muziekindustrie. Ze streven naar het behalen van traditionele mijlpalen in deze industrie, zoals optreden op bekende podia en festivals, media-aandacht van vooraanstaande blogs, kranten of tijdschriften of hoge rotatie op de radio. Dit streven is niet alleen ingegeven door mogelijke economische voordelen, maar ook door de symbolische aantrekkingskracht en het romantische beeld om deel uit te maken van die muziek-industrie.

Het tweede thema richt zich op de hbo-popmuziekopleidingen, waarvan er de laatste decennia steeds meer zijn gekomen. De popmuziek is inmiddels geïnstitutionaliseerd. Everts onderzocht hoe deze opleidingen studenten voorbereiden op een carrière in de muziek. Uit de resultaten blijkt dat deze opleidingen voordelen bieden, zoals de ontwikkeling van essentiële vaardigheden, het opbouwen van relaties in de muziekindustrie en het verwerven van symbolisch kapitaal (kort gezegd, begrip van het veld en profijt daaruit). Bovendien helpen deze opleidingen studenten bij het ontwikkelen van een professionele identiteit en het omgaan met de onzekerheden die een carrière in de popmuziek met zich meebrengt.

Binnen het derde thema analyseerde Everts een dataset van 214 popmuziekacts in Nederland gedurende een periode van acht jaar na hun deelname aan het showcasefestival Noorderslag. Hieruit blijkt dat er grote verschillen zijn in het aantal optredens en de vergoedingen voor acts. Over het algemeen neemt het aantal shows per jaar af, maar →

stijgen de gemiddelde vergoedingen. Succes in livemuziek wordt beïnvloed door verschillende factoren, zoals erkenning door critici en het publiek, professionele connecties in de muziekindustrieën en een popmuziekopleiding.

Dit proefschrift laat zien dat beginnende popmuzikanten te maken hebben met lage kansen, preciaire werkomstandigheden en ingrijpende veranderingen in de muziekindustrieën. Bovendien opereren deze muzikanten in een context waarin technologische veranderingen leiden tot veranderende businessmodellen. Ondanks deze uitdagingen blijven ze streven naar een carrière in de muziek. Reputatie, popmuziekonderwijs en livemuziek zijn alle drie belangrijke elementen in het proces van carrièreopbouw voor beginnende popmuzikanten.

Het is interessant om de bevindingen van dit proefschrift te vergelijken met mijn eigen onderzoek naar het carrièresucces van beginnende popmuzikanten uit 2009 (Zwaan 2009). Destijds bleek het hebben van een professioneel netwerk de belangrijkste voorspeller van carrièresucces. Ik ontdekte geen verband tussen het hebben gevolgd van een conservatoriumopleiding en carrièresucces. Misschien kan dit worden verklaard doordat ik niet specifiek gericht was op popmuziekopleidingen, of doordat er toen nog maar weinig alumni van die popopleidingen waren. Hoe dan ook, het is goed om te zien dat Everts dit verband wel vindt, omdat dit het belang van deze opleidingen onderschrijft.

Het proefschrift van Everts laat ons de uitdagingen en mogelijkheden begrijpen waarmee beginnende popmuzikanten worden geconfronteerd. Het onderzoek biedt waardevolle inzichten die niet alleen relevant zijn voor de beginnende popmuzikanten zelf, maar ook voor beleidsmakers, onderwijsinstellingen en professionals in de culturele sector. Duidelijk wordt dat alleen met een holistische

aanpak, de carrières van opkomende muzikanten kunnen worden ondersteund. •

Koos Zwaan

is associate lector Innovation in the International Music Industry en lab lead van het International Music Industry Lab bij Hogeschool Inholland

Literatuur

Becker, H.S. (1953) '[Some contingencies of the professional dance musician's career](#)'.

In: *Human Organization*, jrg. 12, nr. 1, 22-26.

Zwaan, K. (2009) [Working on a dream: careers of pop musicians in the Netherlands](#).

Proefschrift Universiteit Utrecht (dspace.library.uu.nl/handle/1874/36500).

Noot

- 1 Deze studie maakt deel uit van het grootschalige NWO-project POPLIVE van het Erasmus Research Centre for Media, Communication and Culture (ERMeCC), dat volledig gewijd is aan livemuziek. Meer informatie over dit project en de andere studies daarbinnen is te lezen op: www.poplive.nl/.